

Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder 1895

Udgivne af
O. Nielsen
Dr. phil., Arkivar

Denne afskrift er foretaget af Karen Lindholdt i 2009.

Ryde Sogn

Ryde Sogn grænser mod Nord til Sale S., mod Øst til Sevel S., mod Syd til Bordbjerg S. og mod Vest til Handbjerg S., fra hvilket det skilles ved Helle Aa. Kirkens Afstand fra Holstebro er $1\frac{3}{4}$ Mil. Sognets Fladeindhold er 3979 Tdr. L. med 204 Tdr. Htkr.

De halve af Sognets Jorder ere gode med Lerunderlag, omkring Felde og Stendis sandede, med Hede og Lyngmoser. Heden er dog for største Delen opdyrket, Moserne ere Brændmose, Stendismose, Træmose, Uglkringelmose og Løjnmose. Midt i Sognet hæver sig et højt, isoleret Bakkestrøg, der paa Kort kaldes Hovedet, af finere Folk Høvedet, men af Bønderne "e Høwer", hvilket er samme Navn som Byen Høver (Højer) i Sønderjylland, der oprindelighed Høder og er Flertal af Ordet Høj, der betyder Højde. I Resens Atlas kaldes det Feld Bjerge. Ved Høver er en stor Plantage under Rydhave. Her er Sognets højeste Punkt, der kaldes Bavnhøj, 286 Fod, hvorfra en vid Udsigt, ind i 4 Bispedømmer.

2 Skoler. Andelsmejeri. I alt i Sognet 122 Gaarde og Huse med 709 Indbyggere (1880: 770, 1860: 617, 1840: 491, 1801: 345).

Stednavnene tyder paa, at en stor Del af Sognet har været skovbegroet. Selve Navnet Ryde, der udtales Ry og i det 14. Aarh. skrives Rythæ, betyder ryddet Skov, men kunde ogsaa betyde Krat. I Valdemars Jordebog nævnes, at Kongen ejede 3 Mark Guld eller omtrent 8 Tdr. Htkr. i "Ryztheet", hvilket Navn vel skal læses Rydstved. Nu kendes ingen Gaard her af Navnet Tved uden maaske Rovt (Rugtved).

1638 siges der at ligge i Udsiden øster i Sognet nogle Høje i Heden, der hedde Stendis Høje. Disse Høje findes endnu og kaldes Tinghøje; foruden dem er der af Oldtidsminder kun Bavnhøj paa det højeste Punkt paa Høver. Denne Fattigdom paa Høje betegner ogsaa, at det meste af Sognet har været saa skovbegroet i Oldtiden, at der kun har været ringe Bebyggelse.

I Sognet findes:

Rydhave, 38 Tdr. Htkr., se nedenfor.

Lille Ryde Mølle, kaldes i ældre Tid Hvolsbæk Mølle, der laa under Hovedgaardens Taxt. Da Folmer Rosenkrantz 1547 gjorde Lavhævd paa Rydhave, nævnes derunder Hvolsbæk Mølle, Dam og Damsbund med sin fri Opstøvning og vester med Møllebækken i Aa hin helle og siden nordøst ned, til Fly Strøm vedtager.

Blegager, 1 Hus.

Nakskov, 1 Hus, Parcel af Nørre Østerskov.

Nørre Østerskov, 5½ Tdr. Htkr., **Sønder Østerskov**, 1 Gaard, 2 Huse, **Lille Østerskov**, 1 Gaard, 1 Hus. 1683 nævnes Sønder og Nør Østerskovgaard.

Vennegaard, 1 Gaard, **Vennegaardhus**.

Højbjerg, 1 Hus, ligger ved Høver.

Felde, 5 Gaarde, af hvilke 1 kaldes **Nørgaard**, 2 **Melgaard** og 2 **Søndergaard**, og 3 Huse. 1683 3 Gaarde og 1 Bol; af Marker nævnes da Hyllyk, Falsted, Flodam, Oxenager, Rokjær, Dierhoved, Dyrehøj, Trosted. 1 Gaard i "Fellouff" tilhørte 1549 Gudum Kloster, en anden tilhørte Stubber Kloster. Navnet skrives 1349 Fetlæ, da en Gaard her skænkedes til Sale Kirke. Hvad Fetlæ betyder, er uvist.

Tingskovbrohus, ved **Lille Ryde Mølle**, Huset **Foldsted**, Parceller fra Felde.

Stendis, 4 Gaarde, 18 Huse, de 2 Gaarde kaldes **Damgaard** og **Bakgaard**. "Stendes" var 1683 1 Gaard, 6 Bol, 2 Huse, de 4 Bol Selvejere; siges 1638 at være 2 Gaarde og nogle smaa Bol. Navnet udtales Stennis og skrives 1496 Stendis, hvilket vistnok betyder en Stendysse. 1496 nævnes hele Stendis med alle øde Byggesteder i Byen, med undtagelse af 1 Gaard, som Selvejergods.

Skovgaard, 4½ Tdr. Htkr., tidligere **Hyldgaard**.

Ulsø, 1 Gaard, 11½ Tdr. Htkr. 1683 nævnes Store Uulse som 1 Gaard med 2 Bønder og Lille Uulse som 1 Bol.

Ryde Kirkeby, 4 Gaarde, 5 Huse; 1683 1 Gaard, der var Annexgaard, 1 Halvgaard, 1 Bol, 3 Huse; af Marker nævnes da **Bondehave**, **Vibetoft**, **Havbjerg**, **Hesholm**.

Præstegaarden, 4 Tdr. Htkr. 1766 skriver Pastor Hjelmcrone, at Annexgaarden i Ryde hed **Kjærbygaard** (1638 kaldes den **Kirkebygaard**), havde 10½ Tdr. Htkr. og var helt øde, da Hjelmcrone blev Præst, hvorfor han først selv drev den hele, siden en Trediedel, hvor han holdt Hollænderi af 5-6 Køer, hvoraf Mejersken om Sommeren skulde svare af hver Ko 3 Lsp. Smør og

desuden 1 Lsp.

Ryde Skole, 1 Td. Htkr.

Hulbæk (udtales Hwolbæk), 3 Huse, 1683 1 Gaard.

Rolund, 1 Gaard, 1683 1 Gaard. Navnet skrives urigtigt Rydlund, thi Udtalen er Rålyn, og det skreves tidligere, f. E. 1638 Rolund, dog 1555 og 1683 Rølund. Her var Skov 1555.

Brændholm, 1 Gaard.

Store Ryde Mølle. Her er et Vandingsanlæg, der driver Vandet fra den lave Mølleddam op paa de høje Marker.

Nygaard, 2 Gaarde.

Rovt, 4 Gaarde, 2 Huse, 1683 2 hele og 2 halve Gaade. Udtalen er Råwt, hvilket vistnok oprindeligt er Rugtved, et Navn der findes paa forskellige Steder. Marken gaar imod Helle Aa ved en Dal, saa Marken har været et Tved eller en Landtunge.

Mosegaard, 6½ Tdr. Htkr.

Aldershaab, 1 Hus.

Rovnhøj, 1 Hus, nævnes 1615.

Sønderskov, 1 Gaard, 2 Huse, 1683 1 Gaard.

Rydbjerg, 1 Gaard, Parcel af Egeskov.

Kjærgaard, Parcel af Mosegaard.

Egeskov (udtales Jeskov med Tonen paa sidste Stavelse), 6 Tdr. Htkr., **Egeskovhus**, 1683 1 Gaard med 2 Bønder. 1504 nævnes Niels Juel i Egeskov, vistnok denne Gaard; han var Søn af Ejler Juel til Koholm i ResenSogn. (Den Gaard Egeskov, hvor Niels Juel boede, laa dog vistnok i Vendsyssel.)

Ligaard, 2 Gaarde, 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes Bavnsagre. Navnet udtales med langt i og er altsaa opnævnt efter Lide, Bjergside; Gaarden ligger ogsaa ved en Banke.

Kjærhus, Parcel af Ligaard.

Vester Vejsgaard, c. 6 Tdr. Htkr., Øster Vejsgaard, 5½ Tdr. Htkr., 1683 var "**Vexgaard**" 1 Gaard med 2 Bønder. Her laa 1555 en Lund, der hørte til Rydhave.

Overbøge, c. 6 Tdr. Htkr. 1683 1 Gaard.

Nederbøge, 5 Tdr. Htkr., 1683 1 Gaard md 2 Bønder; en af Markerne hed Bøgeskov. 1496 nævnes Lille Bøge, der havde været pantsat til Ryde Kirke, men hørte under Landting; til Gaarden hørte Grydagerskov og Pudderskjær.

Kodborg, 4½ Tdr. Htkr. Navnet udtales Kojborg og skreves ogsaa saaledes 1683.

Gadehus, 1 Hus.

Ulstrup, 3 Gaarde, **Ulstruphus**, 1683 1 Gaard. Navnet udtales ulstrup og skreves 1683 Ugelstrup.

1597 nævnes 4 Gaarde "paa Bak".

I det 18. Aarhundrede nævnes ofte i Kirkebogen Natmanden i Ryde, og der døde her mange Natmænd, der havde hjemme paa andre Steder. 1673 hjemmedøbtes i Holmgaard Præstegaard et Kæltringbarn med Navnet Povl, der var født hos Thomas Sadelmager i Stendis; som Barnefader var udlagt en Soldat i Fredericia.

Rydhave.

Denne Gaard har sandsynligvis ligesom Landting tilhørt Ridder Albert Albertsen, der levede i første Halvdel af det 14. Aarh. og som i Slægtsbøger kaldes "af Rydhave", ligesom hans Søn Henrik Albertsen ogsaa i Slægtsbøger kaldes til Langtind og Rydhave. Sidstnævntes Brodersøn Anders Albertsen til Tovskov i Gram Herred pantsatte 1377 til Aage Hiedison, kaldet Puder, for 100 Mrk. lybsk sine Ejendomme (vil vel sige Arvepart) i Rydhave (Rythehauæ) og i Ginding Herred. Dette Pant var endnu ikke indfriet 1391.

Nævnte Aage Puder, efter hvem **Pudderskjær** ved Lille Bøge vistnok havde Navn, var gift med Anders Albertsens Søskendebarn Fru Karen Henriksdatter til Langtind, og da Anders Albertsen havde skænket Rydhave til Ribe Bispestol, uden at have indløst Pantet fra hende, sluttede hun 1422 den Overenskomst med Biskop Christiern, at hun skulde have Rydhave tilligemed det andet Gods i Hjerm og Ginding Herred, som Albert havde givet Bispestolen, med Undtagelse af Gods i Borbjerg Sogn, og Biskoppen gav Afkald paa videre Tiltale for hendes og hendes Mands Oppebørsler af Godset og fordi de ikke havde villet udlevere det til Bispestolen. Til Gengæld gav Fru Karen Bispestolen 6 Gaarde i Egebjerg, 1 i Sale, 1 i Aale og 1 i Bjert; desuden tilbandt hun sig at betale Biskopperne i Ribe aarlig 2 Øre godt Korn. Om de Vanskeligheder, dette Skøde fremkaldte, se under Landting (Ejsing).

Langtind og vistnok tillige Rydhave gik i Arv til Fru Karens Svigersøn Jens Eriksen (Banner), hvis eneste Datter blev gift med Niels Eriksen (Gyldenstjerne). Ved Skiftet efter ham fik hans Datter Inger 1486 udlagt Landting og alt Faderens Gods i Ginding Herred, hvorunder Rydhave, der paa den Tid maa have været en mindre Gaard, har været indbefattet. Hendes og hendes Mand Niels Timmesen Rosenkrantz's Søn Axel Nielsen Rosenkrantz fik Landting og skriver sig tillige 1523 til Rydhave, som han vel har opbygget som Herregaard for at kunne efterlade en herskabelig Gaard til hver af sine Sønner.

Under Grevens Fejde har Rydhave vistnok lidt Overlast, thi efter at de rolige Tider vare vendte tilbage, stævnedes Jørgen Persen i Rydhave, der maa have været Foged, flere Personer, fordi de havde taget Klæder, Sølv og Penninge fra hans Hustru, efter at Johan Rantzau havde givet Lejde. Det er altsaa Kongens Parti, der gjorde ham Fortræd, ligesom han ogsaa stævnedes Frands Iversen til Vejbjerggaard, fordi denne og hans Svende havde frataget ham en Fole med Ridetøj.

Den, der kan nævnes som den første særlige Ejer af Rydhave, er altsaa Niels Axelsen Rosenkrantz, der efter Faderens Død 1551 fik Rydhave udlagt til sig. Under Rydhave er, formodentlig i Axel Rosenkrantzes Tid lagt en Gaard i Sønder Bjert, thi der nævnes en Lavhævd af 1547, som Riddersmænd, Præster og gode Bønder havde svoret og gjort, at samme Gaard er med rette til Rydhave, efterdi hun er bygget af Hovedgaardens Ejendom. Der nævnes ogsaa en Lavhævd af 1571, at Sandemænd havde indsvoret den til Rydhave Hovedgaard, og 1579 hævdede Folmer Rosenkrantz sin Ret dertil paa Herredstinget.

1555 skiftede Niels R. og Broderen Erik Langtinds og Rydhaves Skove imellem sig, saaledes at der til Rydhave skulde ligge Romkjær, Blaabjergkjær, Rølund Grob, Vejsgaard Lund, se nærmere under Landting. De to førstnævnte Skove hørte til 2 Gaarde i Bjert; der er bevaret et Tingsvidne fra Ginding Herred, mærkeligt nok fremkaldt af Erik Rosenkrantz til Langtind, paa hvis Vegne Las Nielsen tiltalte nogle Mænd i Sønder Bjert for Drift og Brug, de havde gjort i Erik Rosenkrantzes Skov Rydhave Skov; da fremgik 4 Mænd i Bjert "og sagde forskrevne Las Nielsen i Hand, saa de eller deres Fæ eller Kvæg ikke efter den Dag skulde komme i forskrevne Skov eller drive eller bruge den eller hans Mark i nogen Maade".

Niels Axelsen Rosenkrantz er født 29. Sept. 1505 og studerede 1528 i Wittenberg. Ved Giftermaal med Maren Lunge, Datter af Rigens Raad Ove Lunge, blev han vedhavende og han nævnes 1536 til Stensballegaard, som hans Fader ventelig da har overdraget ham. 1537 var han kgl. Hofsinde og 1544 købte han af Kronen den tidligere Bispegaard Halkjær i Viborg Stift. Han var i det hele en stridbar og myndig Herre, der ikke synes at have nydt den Agtelse, at han i nogen nævneværdig Grad blev taget i Brug offentlige Hverv. Han døde 1581 og blev begravet 30. Avgust, formodentlig i Sognekirken til Halkjær. Han havde 5 Sønner og 4 Døtre.

Hans Søn Timme Rosenkrantz boede allerede før Faderens Død paa Rydhave, efter at han var kommen hjem fra en Udenlandsrejse. 1576 ledsagede han Kongen paa en Rejse og 1580 til Hertug Hanses Begravelse. Omtrent 1574 blev han gift med Karen Viffert, med hvem han fik Brunbjerg og maaske Lindtorp. Han døde 11. Oktbr. 1592 og efterlod sig kun et Barn,

Birgitte Rosenkrantz, der 4. Novbr. 1593 paa Rydhave havde Bryllup med Niels Kaas, der strax efter fik Strid med sin Svigermoder, idet hun paastod, at han skulde betale hendes og hendes Husbondes halve Gæld, medens han kun vilde overtage den Gæld, hun var kommen i ved at overdrage ham Bygningen paa Rydhave og ved at bestride Brylluppet og hendes Mands Begravelse, idet hun ifølge Kontrakten skulde have Bygningerne paa Brunbjerg og Lindtorp fri. Niels

Kaas tabte dog Sagen og døde 20. April 1597.

Den ulykkelige Birgitte Rosenkrantz kom snart efter Mandens Død i Forhold til hans Fætter Gjord Kaas, hvilket fik synlige Følger, og Forholdet vedvarede, efterat han 1600 var bleven gift med Ermegaard Gyldenstjerne. Da det 1601 rygtedes, at Birgitte Rosenkrantz igen havde faaet et Barn, vakte denne Sag et stort Røre, da Forhold mellem Søskendebørn ansaas for Blodskam, og hun sattes fast paa Halkjær, medens Gjord Kaas flygtede ud af Landet. Hans Kone stævnedede ham til Skilsmisse, hvorfor hans Brødre fremtraadte paa hans Vegne og fremlagde et Brev fra ham, hvori han nægtede alt, men fremkom med de skammeligste Beskyldninger mod Fru Birgitte, hvem han endog tillagde Troldom. Gjord Kaas dømtes æreløs og til at straffes paa Livet og Fru Birgitte, der fralagde sig Gjord Kaases Beskyldninger for løsagtigt Levned og bad om Benaadning paa Livet, dømtes ogsaa til Døden. Hun blev halshugget 29. Juni 1603 i Kjøbenhavn i en Alder af ikke 30 Aar. Gjord Kaas var saa uforsigtig mange Aar efter at vove sig ind i Landet, men blev greben og henrettet 1616.

Birgitte Rosenkrantzes sørgelige Skæbne har bevaret sig i et Sagn om en Indmuring paa Rydhave, men da hun fødte sit Barn paa Halkjær og snart førtes til Kjøbenhavn, har hun ikke kunnet være fængslet, end mindre indmuret her.

Niels Kaases og Birgitte Rosenkrantzes Datter Anne Kaas arvede Rydhave, og blev gift med Albert Rostrup, der 29. Juli 1615 med kgl. Bevilling solgte Rydhave til Fru Anne Lykke, tilligemed Vexgard, Ligaard, Kodborg, Ugelstrup, 2 Grd., 1 Hus, Rovt, 5 Gdr., Rølund, Huolsbæk Mølle, Over Bøge, Sønderskov, "Edtskov", Østerskov, Fjelde, Huolbæk, Kirkeby, 2 Gd. 2 Huse, Neder Bøge, Skovgaard, Sjøgaard (Sjøyegaardt), Store Ulsjø 1 Grd., Ryde Mølle, Ravnshøje, Mosegaard, Stendis 2 Grd., alt i Ryde Sogn, og mere Gods i Sale Sogn.

Anne Lykke, Enke efter Klavs Maltesen Sehested til Holmgaard, holdt 1621 Skifte med sine Børn, ved hvilken Lejlighed Sønnen Malte Sehested har faaet Rydhave.

Denne er født 13. Nov. 1596 paa Arensborg Slot paa Øsel, som hans Fader havde i Befaling. Hans Fader fik ham allerede i en Alder af 15 Aar anbragt som Page hos den polske Feltmarskalk Johan Carl Corchevitz, med hvem han deltog i mange Slag mod Russerne, hvori han engang blev saaret i Laaret, hvoraf han havde Men sin Livstid. 1614 blev han Ritmester under Feltmarskalkens Livkompagni og deltog da paany i et Felttog til Rusland. 1619 deltog han i Polakkernes Krig mod Tyrkerne og der erobrede han med egen Haand en Standard, der ved hans Begravelse blev baaren foran Liget.

Efter i 10 Aar "at have ladet sig bruge og udstaaet megen stor Farlighed, som han baade mod Moskoviterne, Ungarerne, Tyrken, Tartater, alle de Kistendoms Fjender, udstaaet havde", drog han efter sin Moders Begæring hjem 1621 og deltog i et kort Felttog mod Greven af Schauenburg, men fulgte derpaa sin Broder til Frankrig, hvor de opholdt sig til 1624, da de ledsagede Christen Thomesen Sehested til Spanien og Bryssel og vilde derfra rejse til Malta forat kæmpe mod Tyrkerne, men da Christian IV. nu tog Parti for Protestanterne i

Tydskland, drog han hjem og tjente i Hæren med 12 rustede Heste. Da den danske Hær blev slaaet ved Lutter am Barenberg og Kongens Hest styrtede med ham i en Grøft, vendte Sehested og de faa Folk, han havde med, sig imod de forfølgende Kroater og hjalp saaledes Kongen til at undslippe.

22. April 1627 giftede han sig med Fru Sofie Brahe, Enke efter Peder Munk til Sæbygaard, men hun døde efter 11 Aars Ægteskab, hvorpaa han 25. Sept. 1640 ægtede Jomfru Margrethe Reedtz, Datter af Rigens Raad Frederik Reedtz til Tygestrup, med hvem han havde 10 Børn, af hvilke dog de 4 døde som Børn.

Da Svenskerne 1643 gjorde Indfald i Jylland, blev han Ritmester over et af de jydske Kompagnier, i Spidsen for hvilket han fægtede ved Gudsø Mølle, hvor han mistede alle sine Officerer og de fleste Folk, og maatte trække sig tilbage til Skansen ved Snoghøj. Senere kæmpede han i Skaane og førte Tropperne derfra til Sælland.

1645 blev han Lensmand over Stavanger Len, 1653 over Aastrup Len.

I den sidste Krig, han oplevede, 1658-60, har han vistnok udstaaet en Del, thi det hedder i Ligprædikenen over ham, at han altid havde haft stor Medlidenhed med Fattige og Trængende og mest i disse besværlige Tider, baade medens han var fra sit eget Hus og Hjem og da han var under Fjendens Aag. Det ses ogsaa, at det var i Sælland, de vare Krigsfanger. I denne Krig bleve, som Sagnet gik i forrige Aarhundrede, Rydhaves Skove ødelagte af Polakkerne. I Juni 1661 rejste han til Aastrup Slot og derfra næste Maaned til sin Gaard Boller i Vendsyssel og befandt sig ilde, hvorfor han vilde hjem til Rydhave. Paa Vejen besøgte han Slægt og Venner paa Nøragergaard og Krabbesholm, men da han 13. Juli var kommen til Rydhave og ind i Stuen, "har han med sammenlagte Hænder inderlig takket Gud, at han havde givet ham den Naade og sendt ham til hans eget Hus, og har meget venligen omfavnet sin gode Frue og sagt: Gud være tusindfold lovet, jeg er nu udi mit eget Hus, og for alle Ting, at Gud har givet mig dig, som jeg altid har haft saa stor Tjeneste og Omhyggelighed af i min Svaghed. Gud lønne dig igen, nu er jeg tilfreds, hvordan Gud vil have det med mig".

Der blev derpaa sendt Bud efter Doktoren, Præsten og hans Svoger Niels Kaas til Bækmark, ligesom der under hans Sygdom kom mange af Naboer og Slægtninge, der forbleve paa Gaarden til hans Død, der indtraf 20. Juli. Hans Ligbegængelse foregik 20. Avg. 1661 i Viborg Domkirke, hvor Ligtalen holdtes af Præsten i Bordbjerg og Ryde Hr. Knud Povlsen Kolding, der udgav den i Trykken.

Han har vistnok været en hæderlig og retsindig Mand. Som det tidligere er omtalt under Bordbjerg Præster, forlangte han af den Præst, han kaldede, at denne skulde sige ham Sandheden ligefrem.

Malte Sehested oprettede Vinderup til en Ladegaard under Rydhave "for dets Bekvemmeligheds Skyld", og den blev brugt derunder i henved 200 Aar.

Fru Margrete Reedtz ejede, til dels i Fællesskab med Sønnerne Klavs og

Frederik, Herregaarden Estrup i Malt Herred. I hendes Tid foregik Landmaalingen, ved hvilken Lejlighed Fogden gav følgende Beskrivelse af Rydhave:

"Fiskeri er en Endels Ret og Rettighed efter Adkomstbreve udi en liden Aa, kaldes "Aaen hin helle", til begge Sider og Lande, fra Fløjstrømmen og til Langtind Grund og Ejendom og langs hen sønderpaa ind i Holmgaards Sø, som dog ej er noget almindeligt Fiskeri alle Tider, men paa Foraaret, da nogle faa Gedder og Aborrer tilgaar og fiskes i en Ruse, eftersom Fisken, som opgaar, bliver for Langtind Grund først optaget og fisket.

"Vesten for Rydhave ligger en liden Lund, hvorudi er Elleris og Træer, saa og Løvtræer med nogle faa Bøgetræer iblandt bemængte, hvorpaa ej nogen Svin kan fedes, men Træerne Aar efter andet udgaa og forraadne. Østen for Ryde Sogn ligger en liden Hede, som er en endels Hede, hører til Rydhave, som med Sten og Stabel er omsat, hvorudi bruges Tørveskær og Lyngslæt til Gaardens Fornødenhed. Hvad som mere behøves, købes paa andre Steder.

"Rydhave Mark og Ejendom er 15 Aars Tægter og begynder ved Hvolsbæk Mølle: Mølager, Melskov, Ligaards Toft, Thoutofthøj, Stuberager, Lerpøtter, Blegager, Buskovskov, Bunk, Tejls, Højer (Høwer), Støting (norden Magsbro), Bjerkholm, og noget dertil norden Lunden, Gammeljord og Hørgaarden. Denne Jord kan ej bruges uden Gøde og er af tynd Sæd og vil have lang Hvile, om det skal give Korn.

"Endnu i Gaardsens Mark ligger et lidet Hus, hvorudi en Karl boer, som Markenvogter, og er næsten øde og med første skal nedbrydes, efterdi samme Hus ej er Gaarden til nogen Nytte. Norden og østen samme Hus ligger i Gaardsens Enemærke et Stykke Jord, som er opbrudt af Hedeknakker og gammel Skovjord og ikke er synderlig tjenligt til at faa nogen Sæd udi, og er ellers ingen anden Udmarks Jord til Gaarden.

"Rydhave Engdele ere liggende paa et Sted vesten Lunden og Gaarden; der vesten for løber "Aaen hin helle", hvilket naar Regn og hastigt Vandløb kommer, opvoxer samme Aa og Engene overskyller, saa Græsset af Engene maa opføres, og derfor besværligt at bjerge, saa og Høet tidt fordærves og raadner, og foruden med stor Umag og Bekostning holdes endda et Dige vedlige langs med Aaen, som Vandet opholder, ellers stod det altid paa Engene.

"Næst norden til samme Rydhave Enge ligger et Stykke Eng, som har tilhørt Gregers Gregersen i Hedegaard i Handbjerg Sogn og velb. Fru Margrete Reedtz Anno 1679 har lagt under Rydhave. Der næst ved ligger endnu et Stykke Eng, som har tilhørt halve Gammelby i forskrevne Handbjerg Sogn, som samme Aar og Tid er lagt under Rydhave. Begge Engdele er mere lav Jord og langt besværligere at bjerge end Gaardsens Enge, eftersom Vandet altid derover er staaende, Engene og Grunden til Skade, og formedelst samme tvende Gaarde vare forskyldede, saa de ej kunde betale kgl. Majestæts Kontributioner, saa har min velb. Husbonde Gaardene til Hjælp selv hidindtil betalt Kontributioner og Skatter deraf.

"Til Rydhave befindes ej anden Græsning og Overdrift, end hvis Kvæg paa de

hvilende Aars Tægter kan græsses i de Aaringer, det til Hvile er udlagt.

”Ved Gaardsens Mark paa sønder Side ligger en liden Mølle, som har en liden Overfalds Kværn og drives af det Vand, som udbryder af et Væld af en Bakke paa Gaardens Mark, hvilket naar Vandet udmales, staar Kværnen stille, indtil Vandet igen kan sankes, og om Sommeren staar den i Tørke ganske stille. Udi samme liden Mølle males Rydhaves Brødkorn.

”Herforuden ligger en Bolig norden for Rydhave, kaldes Sønder Bjert, som er en ret Bygge af Rydhaves Gaards Grund og Ejendom, hvorpaa findes Lavhævder og Sandemænds Breve, saa og en Dom udstædt af Ginding Herredsting, den Torsdag næst for Hellemis Aar 1579, som Timme Rosenkrantz derpaa forhvervet har, hvormed klarligen bevises, at samme Bolig er af Rydhave Grund og Ejendom, men som Husbonden ej var tilstede Anno 1660, som ved Matriklens Indrettelse derom kunde gøre fornøden Underretning, blev samme Bolig i Matriklen indført, som siden deraf har skattet og kontribueret, saa Bonden er ganske forarmet, alligevel har H. K. Majestæt andre saadanne Boliger, som under Gaardene høre, med Skattefrihed allernaadigst benaadet, hvorfor allerunderdanigst formodes, den lige med andre bliver fri og for forrige udkrevne Skatter noget Vederlag maatte bekomme”.

En Søndag 1690 havde nogle Karle i Rydhave Skov stjaalet 7 Stavre og ved Aaen mellem Handbjerg og Rydhave 10 Elletræer, c. 10 Alen lange, og 34 Stavre. Paa Grund af Godtfolks Forbøn afstod Fru Margrete Reedtz sin Ret, imod at de forpligtede sig til aldrig at lade sig finde i Skoven og udstod Kirkens Disciplin for deres Kirkebrøde og Helligdagsovtrædelse.

I Skattelisten for 1677 opføres paa Rydhave 17 Ildsteder, 8 Heste, 140 Øxne, 14 Køer, og 1678: Fru Margrete Reedtz, Jomfru Kirsten Rothkirch, en Rejsetjener, en Ladefoged, en Kusk, en Dreng, 4 Piger, 2 Hyrdedrenge, 67 Øxne, 9 Køer, 3 Kalve, 25 Faar, 2 Svin, 2 Bitræ.

Fru Margrete Reedtz døde 1693 og er begravet i Viborg Domkirke, hvor hun 1663 havde ladet opsætte sin Mands Epitafium. Hendes Datter Sofie Sehested, Ulrik Sandbergs Enke, stævnedes efter hendes Død 1693 paa Rydhave af sine mange Kreditorer og forpligtede sig til et ærligt adeligt Indlager, saa hun ikke maatte forlade Rydhave, førend Gælden var betalt. Sønnen Klavs Sehested fik Estrup og Skodborghus, medens Rydhave tilfaldt Frederik Sehested, der ved Giftermaal med Jomfru Else Rothkirch, der endnu var ugift 1678, blev Ejer af Krogsgaard i Skadst Herred. 1699 opføres som boende paa Rydhave Frederik Sehested, Fru Else Rothkirch, Jomfruene Sofie Antonette og Anne Kirstine Lange, hvilke sidste endnu boede her 1705, da Sehested var Enkemand. Disse 2 Jomfruer, der vare Søsterdøtre af Else Rothkirch, bleve ogsaa indsatte til deres Arvinger ved Testamente af 1696, idet de ingen Børn havde. Fru Else er død ved 1704 og 18. Sept. 1706 fik Frederik Sehested kgl. Tilladelse til at ægte Jomfru Birgitte Sofie Sehested fra Holmgaard, der var ham beslægtet i andet og tredie Led, hvorfor der 24. April 1706 og 29. Dec. 1708 beskikkedes Kommissarier forat varetage hans første Hustrus Arvingers Interesse.

Frederik Sehested havde i sin Ungdom gaaet i Sorø Skole og gjorde siden i 10 Aar Udenlandsrejse til Tydskland, Holland, Frankrig og Italien. Han deltog som

Officer i Christian V's Krig mod Sverig og døde som Major 1726.

1706 døde Major Sehesteds Søster Fru Sofie Sehested og blev 4. Maj begravet i Ryde Kirke. 2 Dage efter holdt ovennævnte Jomfru Anne Kirstine Lange paa Stuen paa Rydhave Bryllup med Malte Sehested til Hessel.

Frederik Sehesteds Enke arvede 1726 Villestrup efter sin Søster.

Frederik Sehesteds Søn af andet Ægteskab Oberstløjtnant Jens Sehested ejede Rydhave til sin Død 18. Nov. 1773, hvorpaa hans Enke Birgitte Elisabeth Sehested, Datter af Niels Sehested til Broholm, 3. Nov. 1775 giftede sig med Kammerherre Oberst Fredeik von Numsen, der kort efter solgte Gaarden.

1779 ejedes Rydhave af Kammerherre L. W. von Bülow, der dette Aar udbød Gaarden og den halve Stubbergaard i Forpagtning; da holdtes her 110 Mejerikøer. Bülow solgte 1783 Gaarden til Stiftamtmand i Viborg Niels Sehested, der var gift med Jens Sehesteds Datter Birgitte Sofie. I hans Tid oprettedes en Afbyggergaard Rydhave Østergaard, hvorpaa der holdtes 6-8 Heste, 40-50 Høveder, 80-100 Faar. Den havde 13 Tdr. Htkr.

13. Nov. 1816 slog Lynet ned i Taarnet, der sagdes at have 7 Etager, det tændte dog ikke, men gjorde en Del Ødelæggelse i Værelserne.

Niels Sehested boede i Viborg og førte ikke nogen prisværdig Vandel; hans Hustru synes at have levet skilt fra ham paa Rydhave. Hans Pengeforhold vare, som saa manges i Aarene efter 1814, meget daarlige, og i Jan. 1821 sattes han under Værgemaal af sin forrige Forvalter N. L. Boserup, der var Ejer af Vinderup, som nogle Aar i Forvejen var frasolgt. Han døde i Juni 1821, 66 Aar gammel.

1825 satte Boets Kreditorer Rydhave til Avktion og den udlagdes til Viborg Stiftamt paa Stiftets offentlige Midlers Vegne for 6100 Rdl. Ved den Tid beskrives Gaarden saaledes: den havde 23½ Tdr. Htkr., Østergaard 14½ Tdr., dertil hørte Lille Ryde Mølle, Nakskov og Højbjerg. Udsæd til Rydhave og Østergaard: 24 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg, 100 Tdr. Havre; der avledes 200-260 Læs Hø, holdtes 20 Heste, 90 Kreaturer, 130 Faar. Der var en temmelig betydelig Frugthave og Skov, der afgav fornødent Gavntræ og Brænde. Bygningerne vare vel vedligeholdte og Østergaard var indrettet til en Familie udenfor Bondestanden. Sidsnavnte er siden igen nedlagt.

1828 købtes Gaarden for 11000 Rdl. af Henning Peter Bracht, der 1856 solgte den for 75000 Rdl. til Karl Vilhelm August Christensen, der 1858 solgte den til Lenseve Dr. phil. Raben til Aalholm for 100000 Rdl. I hans Tid boede den norske Digter A. Munch ofte her. Grev Raben døde 27. Maj 1875, men havde allerede 1873 solgt Rydhave til Hofjægermester Grev F. V. S. Danneskjold Samsø til Ulriksholm.

Fra 1845 er en Tegning af Hovedbygningen, af Landskabsmaler Kruse fra Fur i dennes Haandskrift Nørrejylland's Mærkværdigheder, ligesom i Richard og Sechers Danske Herregaarde. Bygningen beskrives saaledes af Kruse: Borggaarden bestaar af 4 Fløje, den søndre og østre er paa 2 Etager med

Kældere og i den nordre Ende af den østre Fløj er tilbygget et anseligt 6kantet Taarn, forsynet med et smukt Spir og Sejerværk. De 2 andre Fløje ere paa 1 Etage af Mur- og Bindingsværk. En muret Port ved Siden af Taarnet forener samtlige Bygninger og lukker Borggaarden. Omkring Gaarden ere endnu en Del Grave, hvorimod Voldene ere sløjfede. Den søndre Fløj har betydelig Facade og vender mod Ladegaaden. Gavlene ere med Kamme ligesom Gavlen paa den fløj, der vender mod Taarnet. Opgangen til Taarnet er i Fløjbygningen og Taarnet er delt i flere Værelser, det ene over det andet. I Taarnkælderen, der kaldes Hullet, var Fængsel for Bønderne.

Den Bygning, der er nærmest ved Ladegaarden, er bygget 1656, derimod er Taarnet og den tilstødende Fløj meget ældre og formodentlig opført af Niels eller Timme Rosenkrantz.

Ladegaardens Bygninger ere ny og anselige. 1772 skriver Abildgaard om den store Have, af hvilken der aarlig sælges Frugt for 200 Rdl., men som dog var daarlig vedligeholdet. Nu ere Haveanlæggene af udmærket Skønhed og holdte som paa sælandske Herresæder. En stor Skov gaar norden for Haven paa Skraaningen mod Helle Aa.

Ryde Kirke

Kirken er indvendig og udvendig opført af runde Kampesten; et tilmuret rundbuet Vindue findes i Korets Nordside, og i Korets Østende er endnu bevaret et lignende rundbuet Vindue. Til Kirken slutter sig et lille lavt Vaabenhus, hvor Indgangen til Kirken er tilhugne Granitsten med en flad Overligger. Taarnet er af Mursten med Gavle i Nord og Syd og har ligesom Koret og Vaabenhuset Sokkel af tilhugne Kvadersten, medens Skibet kun har Sokkel paa enkelte Steder. Indvendig har Kirken Bjælkeloft. Døbefonten er meget gammel, af Granit med bladformede Ornamentter. Altertavlen er en Kopi af Carl Blochs Maleri, Kristus fremstiller et Barn for Disciplene. Prædikestolen er ventelig fra det 17. Aarh., med Malerier af Evangelisterne.

Ved et Syn paa Kirken 1798 fandtes en Revne i Taarnet paa begge Sider og i Kirkens østre Ende, ligesom Loftet var i daarlig Stand.

Ryde var til 1831 Annex til Bordbjerg, men blev da Hovedsogn og fik Handbjerg til Annex.

Præster.

Magnus Kruse Barfoed 1831-48.

Hans Adolph Sølling 1848-58.

David Carl Davidsen 1859-65.

Niels Georg Bugge 1865-75.

Niels Peter Christensen 1875-87.

Haldor Peter Bjarnesen 1888.

Ved Ryde Kirke lod Fru Margrete Reedtz 1684 opføre et Skolehus paa 7 Fag af Egetømmer og lagde dertil 200 Rdl. og en Afgift af Lindbjerg Hus under

Rydhave Hovedgaards Taxt. Skolemesteren skulde undervise Børnene for intet, indtil de havde lært deres Kathekismus og nogenledes kunde regne, skrive og læse Prent og Skrift. Saaledes skrives 1690, men 1766, at 3 Fag Skolehus var bygget til den vestre Ende af Degneboligen. Degnen, der tillige var Skoleholder, fik i Løn 20 Sletdaler, hvilket var $3\frac{1}{2}$ Skilling af hver Tdr. Htkr., men af disse Penge maatte han ogsaa lønne en Skoleholder i Østersognen og en Adjunctus i Hovedskolen paa Grund af Ungdommens Mængde.